

Colloquium 1(61)/2026
ISSN 2081-3813, e-ISSN 2658-0365
CC BY-NC-ND.4.0
DOI: <http://doi.org/10.34813/06coll2026>

ZALECENIA EKSPERTÓW I OPINIE LUDNOŚCI W ZAKRESIE PRZYGOTOWANIA CYWILÓW NA WYPADEK WYSTĄPIENIA KRYZYSU I WOJNY

Preparing the population in case of crisis and war

Justyna Stochaj
Wojskowa Akademia Techniczna
e-mail: justyna.stochaj@wat.edu.pl
ORCID 0000-0001-7402-6367

Streszczenie

Głównym celem badań było przedstawienie wykazu zaleceń sformułowanych w literaturze przez ekspertów dla ludności w zakresie jej przygotowania na wypadek wystąpienia kryzysu i wojny oraz wykazanie, jaka na ten temat jest opinia społeczeństwa. W toku prowadzonych badań potwierdzono, że istnieje szereg zaleceń wskazujących na zakres przygotowania ludności na wypadek wystąpienia sytuacji niebezpiecznych. Zalicza się do nich zwiększenie świadomości ludności, wyznaczenie bezpiecznego miejsca, w którym można się schronić, przygotowanie torby ewakuacyjnej, zachowanie czujności w przekazywaniu informacji i nie-szerzenie dezinformacji, gotowość do reakcji na alerty i alarmy, przygotowanie zapasów, przygotowanie do ewentualnej ewakuacji, a także poznanie i przećwiczenie udzielania pierwszej pomocy. W toku badań potwierdzono, że w większości przypadków ludność nie przygotowuje się na wystąpienie zagrożeń. Świadczy o tym nieznanie sygnału ogłaszającego alarm, nieprzygotowanie torby ewakuacyjnej, brak znajomości lokalizacji miejsca bezpiecznego oraz brak przygotowania do udziału w walce.

Słowa kluczowe: przygotowanie ludności, zagrożenia, kryzys, wojna, torba ewakuacyjna, ewakuacja, alarm, gromadzenie zapasów, bezpieczne miejsce.

Abstract

The main objective of the study was to assess selected recommendations formulated in the literature for the population in terms of its preparation in the event of a crisis and war, and to compare them with the opinions of the population. In the course of the research, it was confirmed that there are a number of recommendations indicating the scope of preparing the population in the event of dangerous situations. These include increasing awareness of the population, designating a safe place to take shelter, preparing an evacuation bag, being vigilant in providing information and not spreading misinformation, being ready to respond to alerts and alarms, preparing supplies, preparing for a possible evacuation, and knowing and practicing first aid. In the course of the research, it was confirmed that in most cases the population does not prepare for the occurrence of threats. This is evidenced by the lack of knowledge of the signal announcing the alarm, lack of preparation of the evacuation bag, lack of knowledge of the location of the safe place and lack of preparation for participation in combat.

Keywords: preparation of the population, threats, crisis, war, evacuation bag, evacuation, alarm, stockpiling, safe place.

Wstęp

Różnego rodzaju zagrożenia występowały w przeszłości, występują współcześnie i będą występowały w przyszłości. W związku ze zmieniającym się otoczeniem, w szczególności stosowanymi coraz nowszymi rozwiązaniami technologicznymi (Szczęśniak, 1976, s. 9) i postępującą globalizacją, zagrożenia ewoluują i stają się groźniejsze i zjadliwsze (Skrabacz, 2006, s. 37–38). Zatem w skali światowej, państwowej i lokalnej konieczne jest dostosowywanie się do tych zmian oraz zapobieganie i przygotowywanie się na nowe i zmienione zagrożenia. Oznacza to, że wszystkie podmioty odpowiedzialne za bezpieczeństwo muszą podążać za tymi zmianami i podejmować działania celem zapobiegania ich wystąpieniu i ich niwelowania.

Z doświadczeń historycznych oraz współcześnie zachodzących zdarzeń wynika, że istnieje możliwość prowadzenia konfliktu militarnego przez poszczególne państwa. Należy zatem podkreślić, że wystąpienie zagrożeń militarnych jest równie możliwe jak wystąpienie zagrożeń niemilitarnych, co wynika z natury człowieka i wszechobecnych konfliktów interesów (Dynak, 2019). Po wystąpieniu agresji Rosyjskiej na Ukrainę i rozpoczęciu prowadzenia regularnego konfliktu zbrojnego odpowiednie przygotowanie ludności w kontekście zagrożeń militarnych nabrało szczególnego znaczenia, tym bardziej, że konflikt ten wpływa na bezpieczeństwo innych państw (Kupiecki, 2015).

Jan Pliżys (2019) uważa, że „głównym aktorem w utrzymaniu bezpieczeństwa jest państwo” (s. 33). Za zapewnienie bezpieczeństwa człowieka odpowiada szereg podmiotów publicznych, które zostały powołane do życia właśnie w tym celu. Jednak nie jest to tylko państwo. Również sam człowiek jest odpowiedzialny za swoje bezpieczeństwo i to od niego w wielu sytuacjach zależy, czy zagrożenie powstanie oraz czy, i w jakim zakresie, się rozwinie. Niezależnie od tego, czy podmioty państwowe działają skutecznie, czy też nie, nie można zwolnić człowieka z odpowiedzialności za swoje własne bezpieczeństwo. Oznacza to, że on sam również powinien podjąć przynajmniej minimalne kroki, by zapewnić sobie bezpieczeństwo.

W ocenie wielu badaczy bezpieczeństwo powinno być analizowane w perspektywie podmiotowej, gdyż nie da się analizować i oceniać bezpieczeństwa bez odniesienia go do konkretnej jednostki (Cieślarczyk, 2011, s. 41). W tym kontekście można i należy zadać zatem pytania: „Jak przygotować społeczeństwo do radzenia sobie w sytuacjach kryzysowych, czyli w sytuacjach będących następstwem zagrożenia i prowadzących do zerwania lub znacznego naruszenia więzów społecznych? (...) Jak przekonać społeczeństwo, że bezpieczeństwo zależy od nas wszystkich?” (Pliżys, 2019, s. 35). Pytanie to ma bardzo duże znaczenie dla realizowanego procesu edukacji i zwiększania świadomości ludności związanej z radzeniem sobie w sytuacjach trudnych. Ludność należy zachęcić do podejmowania odpowiednich działań, a nie zmuszać – znacząco zwiększa to efektywność.

Biorąc pod uwagę powyższe, w niniejszym artykule obrano za cel dokonanie oceny zaleceń formułowanych dla ludności w zakresie jej przygotowania na wypadek wystąpienia kryzysu i wojny, a także dokonanie oceny opinii ludności w zakresie jej przygotowania w takich sytuacjach.

Metodyka badań

W trakcie badań rozwiązany został następujący główny problem badawczy: Jakie zalecenia formułują eksperci w literaturze przedmiotu dla ludności oraz jakie są opinie ludności w zakresie jej przygotowania na wypadek wystąpienia kryzysu i wojny?

Do rozwiązania problemu badawczego zastosowano teoretyczne i empiryczne metody badawcze. Spośród metod teoretycznych wykorzystano analizę, syntezę, abstrahowanie i wnioskowanie. Spośród metod empirycznych zastosowano metodę sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem techniki ankiety. Do pozyskania danych posłużyła metoda CAWI, która pozwoliła poznać opinie respondentów za pośrednictwem kwestionariusza w formie elektronicznej¹.

Do badania wyznaczono reprezentatywną grupę 384 osób. Dokonano rozkładu próby z uwagi na wiek, płeć i miejsce zamieszkania (województwo). W efekcie czego w badaniu udział wzięło 34,4% mężczyzn oraz 65,5% kobiet.

W badaniu wzięł udział następujący odsetek ogółu badanych: 18–20 lat – 2%, 21–40 lat – 34%, 41–50 lat – 18%, 51–74 lat – 36%, 75 lat i więcej – 9%.

W badaniu zapewniono różnorodność respondentów z uwagi na miejsce zamieszkania i poziom wykształcenia. Największą liczbą respondentów stanowili mieszkańcy miast powyżej 100 tys. – 47%. W badaniu wzięli również udział mieszkańcy mniejszych miast: od 20 do 50 tys. mieszkańców – 15%, do 20 tys. mieszkańców – 12%, od 50 do 100 tys. mieszkańców – 9%. Z kolei 19% badanych zamieszkiwało wieś.

Większość respondentów posiadała wykształcenie średnie – 47,9%, w tym średnie ogólnokształcące – 20,3%, zaś techniczne – 27,6% badanych. Wykształcenie wyższe miało 47,9% badanych, zasadnicze zawodowe – 7%. Osoby z wykształceniem podstawowym i gimnazjalnym stanowiły poniżej 1% badanych (dla obu grup było to odpowiednio po 0,8%).

Poza zastosowaniem metody sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem techniki ankiety w badaniu zastosowano również teoretyczne metody badawcze, takie jak metoda analityczno-syntetyczna, z czego na szczególną uwagę zasługuje krytyczna analiza literatury przedmiotu. Ponadto wykorzystano abstrahowanie celem wybrania do analiz tylko tych elementów, które były niezbędne. Porównanie znalazło wykorzystanie w

¹ Badanie metodą sondażu diagnostycznego zrealizowane zostało w maju 2021 r. przez firmę Biostat Sp. z o.o. z siedzibą w Rybniku.

zestawieniach danych zalecanych w różnych pozycjach literatury. Uogólnienie i wnioskowanie wykorzystane zostały do sformułowania konkluzji.

Wybrane zalecenia i ocena ludności w zakresie przygotowania na wypadek wystąpienia kryzysu i wojny

Do głównych zaleceń sformułowanych celem zapewnienia bezpieczeństwa ludności w czasie kryzysu i wojny zaliczono:

- zwiększenie świadomości dotyczącej potencjalnych zagrożeń poprzez rozmowę w rodzinie,
- wyznaczenie najbezpieczniejszego miejsca w zamieszkiwanym budynku oraz w miejscach, w których najczęściej się przebywa,
- ustalenie miejsca kontaktowego na wypadek rozdzielenia,
- przygotowanie torby ewakuacyjnej,
- zachowanie czujności w przekazywaniu informacji,
- gotowość do reakcji na alerty i alarmy,
- przygotowanie zapasów niezbędnych do przetrwania przez okres przynajmniej siedmiu dni,
- przygotowanie na wypadek ewakuacji,
- zalecane sposoby postępowania na wypadek wystąpienia konkretnych sytuacji zagrożeń,
- zasady udzielania pierwszej pomocy (Rządowe Centrum Bezpieczeństwa, 2022).

W innych poradnikach autorzy wskazują na konieczność zachowania środków ostrożności w przypadku wystąpienia katastrofy oraz w przypadku wystąpienia awarii. Z punktu widzenia przetrwania, ważne jest natomiast zaopatrzenie w jedzenie i napoje, w wodę do higieny, przygotowanie apteczki pierwszej pomocy, przygotowanie na wypadek wystąpienia awarii zasilania, trzymanie ważnych dokumentów pod ręką, przygotowanie bagażu na wypadek wystąpienia nagłych wypadków, a także dostęp do bieżącej informacji (Bundesamt für Bevölkerungsschutz und Katastrophenhilfe, 2019).

W literaturze dostępne są również zalecenia związane z przetrwaniem ludności w dziczy. Autorzy uważają, że na działania podejmowane przez człowieka w tej sytuacji wpływają dwie główne kategorie: siła i wola przetrwania, umiejętność improwizacji i szczęście oraz druga kategoria, którą jest bycie odpowiednio przygotowanym, wyposażonym, ubranym i wyćwiczonym (Morton i Kummerfeldt, 2004). Zasady te z powodzeniem można przenieść w kontekst przetrwania ludności w czasie kryzysu i wojny.

Poprawa przygotowania ludności do właściwego reagowania w sytuacjach kryzysowych i w czasie wojny powinna rozpocząć się od podniesienia poziomu świadomości społecznej w tym zakresie. Oznacza to nie tylko przekazywanie informacji o potencjalnych zagrożeniach, lecz także upowszechnianie wiedzy dotyczącej właściwych

sposobów postępowania – zarówno takich, które pozwalają zapobiegać powstawaniu zagrożeń, jak i takich, które w sytuacji ich nieuniknionego wystąpienia umożliwiają ludności odpowiednie przygotowanie się na ich skutki.

W powyższym kontekście warto podkreślić, że edukacja w zakresie bezpieczeństwa ma dzisiaj coraz większe znaczenie w przeciwdziałaniu różnorodnym zagrożeniom. Informowanie o rodzajach zagrożeń i ich prawdopodobieństwie, szeroko rozumiane działania prewencyjne oraz racjonalna edukacja we wszystkich możliwych sferach życia (Pieczywok, 2018) poprawiają przygotowanie ludności w tym zakresie. Edukacja w zakresie bezpieczeństwa wiąże się z wychowaniem patriotycznym, obywatelskim, moralnym i obronnym (Stępień, 1999, s. 98–99). Ten rodzaj edukacji realnie wpływa na poziom bezpieczeństwa ludności (Kaczmarczyk i in., 2018). Co więcej, niejednokrotnie pozwala ludności uniknąć wystąpienia różnych zagrożeń lub umożliwia odpowiednie przygotowanie się na ich wystąpienie.

Warto dodać, że prawidłowe zachowanie człowieka w sytuacjach kryzysowych jest kluczowym elementem pozwalającym podjąć właściwą reakcję, która w wielu przypadkach pomaga w prowadzeniu działań ratowniczych, a nie je utrudnia (Long i in., 2022).

Przygotowując się na wystąpienie kryzysu i wojny warto jest ustalić, gdzie w okolicy znajduje się bezpieczne miejsce w którym można się schronić. Rozważając ten wątek warto zastanowić się nad najszybszą drogą dotarcia do wskazanego miejsca i ewentualnymi przeszkodami jakie można napotkać. Okazuje się jednak, że ludność nie ma świadomości co do lokalizacji bezpiecznego miejsca. W przeprowadzonym badaniu większość respondentów potwierdziła, że nie wie gdzie w miejscu ich zamieszkania znajduje się miejsce bezpieczne – schron lub ukrycie (zob. tab. 1).

Tabela 1

Znajomość lokalizacji bezpiecznego miejsca (schron/ukrycie) w miejscu zamieszkania ludności [dane w %]

Znajomość lokalizacji bezpiecznego miejsca	% odpowiedzi respondentów
Tak	18,8
Nie	58,6
Nie mam zdania	22,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania sondażu diagnostycznego.

Na wypadek wystąpienia sytuacji zagrożenia zaleca się, aby członkowie rodzin i bliskie sobie osoby ustaliły wspólne miejsce spotkania na wypadek, gdyby doszło do ich rozdzielenia.

W sytuacji wystąpienia nagłego zagrożenia, zaleca się przygotowanie trzech toreb ewakuacyjnych. Wszystkie powinny mieć tą samą zawartość i powinny być dostępne na wypadek nagłej ewakuacji w różnych miejscach: dom, miejsce pracy, samochód. W

skład plecaka ewakuacyjnego powinny wchodzić: radio na baterie oraz baterie, latarka oraz baterie, dokumenty (oraz pendrive ze skanami dokumentów), gwizdek, zapalniczka/zapałki, ochronne maski oddechowe, mapa z lokalnymi drogami, kompas, busola, GPS, otwieracz do puszek, posiłki na dwa dni, nóż, ołówek, notes, komplet sztućców, kurtka przeciwdeszczowa, apteczka, śpiwór, worki na śmieci, ubranie na zmianę, mydło, żel do dezynfekcji, kombinerki, łom, narzędzie wielofunkcyjne, gotówka (zalecane niewielkie nominały), butelka filtrująca do wody oraz dodatkowy nowy filtr, gumy, sznurki, opaska zaciskowa (Rządowe Centrum Bezpieczeństwa, 2022, s. 12). Zalecenia w zakresie zawartości torby ewakuacyjnej wydała również Federalna Agencja Zarządzania Kryzysowego USA, która wskazała listę niezbędnych rzeczy, w które powinna zaopatrzyć się ludność po katastrofie. Wśród nich znalazły się: woda, żywność (co najmniej trzydniowy zapas niepsującej się żywności), radio na baterie lub na korbkę, latarka, apteczka, dodatkowe baterie, gwizdek (celem zasygnalizowania pomocy), maska przeciwpyłowa, folia z tworzywa sztucznego i taśma klejąca (do schronienia na miejscu), wilgotne chusteczki, worki na śmieci i plastikowe opaski (do higieny osobistej), otwieracz do puszek, mapy lokalne, telefon komórkowy z ładowarkami i baterią zapasową (The Federal Emergency Management Agency, 2020; U.S. Department of Homeland Security, b.d.).

W efekcie przeprowadzonego badania metodą sondażu diagnostycznego ustalono, że blisko 66% respondentów wskazało, że nie ma przygotowanej torby zawierającej zestaw ewakuacyjny. Trochę ponad 22% wskazało, że ma przygotowaną apteczkę i wodę, niecałe 19% badanych uznało, że w takiej torbie ma przygotowane ciepłe ubranie i latarkę, trochę ponad 18% zabezpieczyło żywność, a 18% telefon z ładowarką. Ponadto respondenci wskazali również, że w swojej torbie ewakuacyjnej posiadają: koc, zapasowe baterie, gotówkę oraz radio (zob. tab. 2).

Tabela 2

Przygotowanie i zawartość plecaka ewakuacyjnego [dane w %]

	Wykaz rzeczy	% odpowiedzi respondentów
Brak przygotowania torby ewakuacyjnej	-	65,9
	apteczka	22,4
	woda	22,4
	ciepłe ubranie	18,8
	latarka	18,8
Przygotowana torba ewakuacyjna	żywność	18,2
	telefon z ładowarką	18
	koc	15,9
	zapasowe baterie	14,3
	gotówka	12,8
	radio	7

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania sondażu diagnostycznego.

Wskazuje się również, że wiele instytucji opublikowało przewodniki, w których zamieszczono zalecenia dotyczące przygotowania osobistych i rodzinnych zestawów ratunkowych. Jednak są autorzy, którzy uważają, że z uwagi na ewentualną konieczność ewakuacji jest to podejście niepraktyczne (Ostrowskiy i Shemesh, 2018). Nie można zgodzić się z tym stwierdzeniem, gdyż w przypadku ewakuacji należy zabrać przygotowaną wcześniej torbę z niezbędnymi rzeczami. Nie traci się wówczas czasu na pakowanie w sytuacji, gdy zagrożenie wystąpiło nagle i konieczne jest natychmiastowa reakcja.

W przypadku wystąpienia konfliktu i wojny zaleca się zachowanie szczególnej czujności w zakresie przekazywanych informacji. W sytuacji zagrożenia mogą być one wykorzystywane do szerzenia dezinformacji i wpływu na działania podejmowane przez społeczeństwo, co w konsekwencji może prowadzić do szerzenia paniki i podejmowania przez ludność nieracjonalnych działań.

W szerzeniu dezinformacji często udział bierze nieświadomie sama ludność cywilna. Ma to miejsce głównie poprzez przekazywanie określonego rodzaju niezweryfikowanych informacji w mediach społecznościowych (Wala, 2015; Tomczak, 2019).

W sytuacji nagłego zagrożenia ogłoszony zostanie alarm, którego celem jest ostrzeżenie ludności o wystąpieniu zagrożenia i spowodowanie, że podejmie zalecane działania (Rysz, 2017, s. 9). Powinno to przyczynić się do uniknięcia strat w ludziach (Michailiuk, 2017, s. 83–84). Jednym ze sposobów ogłoszenia alarmu jest użycie akustycznego systemu alarmowego. Sytuacja jest dość prosta, ponieważ obecnie obowiązuje jeden sygnał ogłaszający alarm. Jest nim modulowany dźwięk syreny w czasie trzech minut (Rada Ministrów, 2013). Odpowiednio wczesne uruchomienie syreny alarmowej zwiększa szanse ludności na przetrwanie (Szczęśniak, 1976, s. 148).

Tabela 3

Sposób ogłoszenia alarmu w ocenie ludności [dane w %]

Sygnal oznaczający ogłoszenie alarmu	% odpowiedzi respondentów
Dla wszystkich rodzajów zagrożeń obowiązuje modulowany dźwięk syreny w czasie 3 minut	30,2
Są różne rodzaje alarmów dla skażeń, zakażeń i kłęski żywiołowej – są to modulowane sygnały dźwiękowe, ale różnią się czasem ich trwania i przerwami w ich nadawaniu	50,5
Nie wiem	17,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania sondażu diagnostycznego.

W przeprowadzonym badaniu większość respondentów wskazała, że ogłoszenie alarmu następuje z wykorzystaniem różnych sygnałów alarmowych. Co oznacza, że ludność jest błędnie przekonana, że w przypadku wystąpienia różnych rodzajów zagrożeń sygnał alarmowy będzie do nich dostosowany. Jedynie trochę ponad 30% badanych poprawnie wskazało, że dla wszystkich zagrożeń obowiązuje jeden rodzaj sygnału (zob. tab. 3).

Kolejnym zaleceniem w zakresie przygotowania ludności na wystąpienie kryzysu i wojny jest zgromadzenie zapasów, które pozwolą przetrwać ludności przez przynajmniej kilka dni bez konieczności opuszczania swojego miejsca zamieszkania.

Gromadzenie zapasów jest techniką pozwalającą pozostać w gotowości (Keck, 2017, s. 117–143). Można powiedzieć, że działanie to pozwala przygotować się na przyszłość i jednocześnie przyczynia się do zminimalizowania ryzyka związanego z brakiem zabezpieczenia w określone produkty niezbędne do przetrwania. Zauważono, że preferencje i zachowania ludzi zmieniają się w skutek zaistniałych katastrof i wypadków (Cogato i in., 2019; Teng i in., 2015). Wskazuje się, że głównym celem gromadzenia zapasów jest chęć odzyskania kontroli, w szczególności wobec zjawisk, które powodują, że ją tracimy. W rzeczywistości jednak zgromadzenie zapasów nie powinno być podejmowane jedynie celem poprawy kondycji psychicznej, ale również w celu zabezpieczenia dóbr niezbędnych do przetrwania na wypadek braku możliwości opuszczenia swojego miejsca zamieszkania.

W literaturze wylicza się konkretne rodzaje zapasów, jakie powinna zgromadzić ludność na wypadek wystąpienia nieoczekiwanych zagrożeń na okres od 10 do 14 dni (Federal Office of Civil Protection and Disaster Assistance, b.d.; Folkers, 2019, s. 493). Wśród tych rekomendacji znalazły się: woda; zboża, chleb, ziemniaki, makaron i ryż, warzywa i rośliny strączkowe, owoce i orzechy, mleko i przetwory mleczne, mięso, ryby i jaja, tłuszcze i oleje oraz wskazanie sugerowanych ilości tych produktów na osobę.

Kolejnym zaleceniem w zakresie przygotowania ludności na czas kryzysu i wojny jest przygotowanie ludności do ewakuacji. Jest ona zaliczana do podstawowych działań, które mają na celu ochronę życia i zdrowia ludzi, zwierząt i mienia na wypadek wystąpienia różnych rodzajów zagrożeń. Ewakuacja może być przeprowadzona w różnych stadiach rozwoju zagrożenia. Najczęściej prowadzona jest ewakuacja po wystąpieniu zdarzenia niebezpiecznego, natomiast odbywa się ona również prewencyjnie, gdy jest to konieczne (Szef Obrony Cywilnej Kraju, 2008, s. 3).

Dla podjęcia ewakuacji niezmiernie ważne jest odpowiednio wcześniejsze zaobserwowanie symptomów zagrożenia oraz przekazanie ludności informacji o nim i o zalecanym sposobie postępowania (Wenmei i in., 2019, s. 151). Pod pojęciem ewakuacji można rozumieć „zorganizowane przemieszczenie (usuwanie, wynoszenie, wywożenie, wyprowadzanie) ludności, wszelkiego rodzaju dóbr materialnych oraz zwierząt hodowlanych z obszarów lub obiektów zagrożonych i objętych skutkami działań

zbrojnych albo katastrof w celu ich ochrony, udzielenia pomocy (ratunku) i ograniczenia strat materialnych” (Przeworski, 2002, s. 8–9). Przygotowanie do ewakuacji powinno polegać na dokonaniu oceny, jakiego rodzaju ewakuacji będziemy chcieli się poddać: samoewakuacji czy ewakuacji zbiorowej? Od tego uzależnione będzie podjęcie kolejnych kroków postępowania. Podkreślić należy, że z realizacją samoewakuacji wiąże się zabezpieczenie odpowiedniego środka transportu, uwzględnienie drogi, którą przebiegać będzie ewakuacja, uzyskanie informacji o lokalizacji strefy bezpiecznej i o granicach strefy niebezpiecznej, z której należy się wydostać, a także wcześniejsze przygotowanie zabezpieczenia materiałowego, np. zabezpieczenie benzyny.

W ciągu ostatnich dziesięcioleci nastąpił wzrost częstotliwości i intensywności katastrof. Ich nieprzewidywalność powoduje, że proponowane plany ewakuacji i transportu powinny być dostosowane do zmieniających się warunków otoczenia (Marom i Toledo, 2021).

W przypadku wystąpienia wojny, istnieje prawdopodobieństwo, że ludność będzie narażona na kontakt z substancjami szkodliwymi, użytymi przy wykorzystaniu broni masowego rażenia. Wyróżnia się kilka rodzajów broni masowego rażenia:

- jądrową,
- radiologiczną,
- chemiczną,
- biologiczną (Struniawski, 2015).

Są to substancje, które mogą narazić człowieka na wystąpienie ciężkiej choroby, a nawet śmierci, a często takie, których nie da się rozpoznać za pomocą zmysłów.

Formułuje się kilka ogólnych zasad, mających na celu przygotowanie ludności na wypadek użycia broni masowej zagłady, a także kilka zasad postępowania, które ludność powinna wdrożyć po jej użyciu (zob. Rządowe Centrum Bezpieczeństwa, 2022). Wśród działań prewencyjnych wymienia się zastanowienie się nad miejscem ewentualnego schronienia w okolicach miejsc, w których najczęściej się przebywa, oraz przygotowanie plecaka lub torby ewakuacyjnej. Warto także zgromadzić wcześniej zapasy i odpowiednio przygotować miejsce, w którym zamierzamy się schronić (np. pod kątem zabezpieczenia na wypadek braku energii elektrycznej w agregat prądotwórczy, w apteczkę i środki medyczne).

Wystąpieniu konfliktu zbrojnego często towarzyszy zajęcie terenu przez żołnierzy obcych wojsk, co w pewnych sytuacjach może wymagać podjęcia walki. Jeśli jednak nie występuje bezpośrednie zagrożenie życia i zdrowia ludności ze strony przeciwnika, nie zaleca się angażowania w działania zbrojne, szczególnie gdy przeciwnik jest lepiej uzbrojony i bardziej doświadczony. W konfrontacji ludności cywilnej z żołnierzami obcych wojsk ryzyko to jest bardzo wysokie. Podjęcie walki powinno być rozważane jedynie wtedy, gdy jej zaniechanie grozi bezpośrednią śmiercią. Obecnie szkolenie ludności w ramach zasadniczej służby wojskowej nie jest realizowane, co może skutkować niskim poziomem przygotowania ludności do ewentualnych działań obronnych.

Tabela 4*Ocena przygotowania do udziału w walce [dane w %]*

Ocena przygotowania do udziału w walce	% odpowiedzi respondentów
Zdecydowanie przygotowany/a	6,0
Raczej przygotowany/a	9,6
Zdecydowanie nieprzygotowany/a	37,8
Raczej nieprzygotowany/a	36,5
Nie mam zdania	10,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania sondażu diagnostycznego.

Zdecydowana większość respondentów, bo ponad 74%, oceniła, że nie czuje się przygotowana do udziału w walce zbrojnej na wypadek wystąpienia ewentualnej agresji militarnej. Jedynie trochę ponad 15% badanych potwierdziło, że czuje, że poradzi sobie w takiej sytuacji. Trochę ponad 10% respondentów nie miało zdania w tej kwestii (zob. tab. 4).

Powyższe rozważania wskazują, że ludność bardzo często nie przygotowuje się na wystąpienie zagrożeń. W literaturze jednak sformułowano szereg korzyści wynikających z planowania na wypadek wystąpienia kryzysu i wojny. Do dwóch najważniejszych zalicza się:

- zwiększenie szans na zapewnienie sobie i swoim bliskim bezpieczeństwa,
- ograniczenie szkód materialnych (Rządowe Centrum Bezpieczeństwa, 2022, s. 3)

Te dwa argumenty są jednymi z wielu wskazujących na korzyści z planowania i powinny być wystarczające do tego, aby przekonać ludność do działania. Jednak w rzeczywistości tak nie jest. Najprawdopodobniej wynika to z innych bieżących i ważniejszych problemów, z których rozwiązywaniem musi radzić sobie ludność, np. dostęp do opieki zdrowotnej.

Wnioski

W kontekście przygotowania ludności na wypadek wystąpienia kryzysu i wojny zauważyć należy, że istnieje szereg instytucji, które odpowiadają w Polsce za zapewnienie bezpieczeństwa. Działanie organów zajmujących się bezpieczeństwem nie zwalnia jednak człowieka z podejmowania działań indywidualnych na rzecz swojego bezpieczeństwa, dlatego tak ważne jest odpowiednie przygotowanie na wypadek możliwych sytuacji niebezpiecznych, które mogą wystąpić w czasie kryzysu i wojny.

W literaturze wskazuje się szereg zaleceń związanych z przygotowaniem na wypadek kryzysu i wojny. Zalecenia te obejmują przede wszystkim: działania na rzecz poprawy świadomości ludności oraz szeroko pojętą edukację w zakresie bezpieczeństwa, odpowiednio wcześniejsze przygotowanie zabezpieczenia materiałowego, np. torby ewakuacyjnej z niezbędnymi do przetrwania rzeczami oraz zabezpieczenie odpowiedniej

ilości zapasów, przygotowanie się do ewakuacji, a także przygotowanie się na wypadek wystąpienia sytuacji niebezpiecznych, np. użycia broni masowego rażenia, braku dostępu do kluczowych usług oraz zajęcia terenu przez żołnierzy obcych wojsk.

W niniejszym artykule rozwiązano sformułowany problem badawczy, gdyż w toku badań wykazano, że wśród zaleceń dla ludności w zakresie przygotowania na wypadek wystąpienia kryzysu i wojny znalazły się opisy sposobu zachowania w sytuacjach zagrożeń wynikających z kryzysu i wojny, konieczność posiadania torby ewakuacyjnej, zasady realizacji ewakuacji oraz poszukiwania schronienia. Dostrzega się również konieczność zintensyfikowania działań w zakresie edukacji ludności i zwiększania ich świadomości co do znaczenia ich działań i zachowań w sytuacjach niebezpiecznych.

BIBLIOGRAFIA

- Bundesamt für Bevölkerungsschutz und Katastrophenhilfe. (2019). *Ratgeber für Notfallvorsorge und richtiges Handeln in Notsituationen*. https://www.bbk.bund.de/SharedDocs/Downloads/DE/Mediathek/Publikationen/Buergerinformationen/Ratgeber/ratgeber-notfallvorsorge.pdf?__blob=publicationFile&v=15
- Cieślarczyk, M. (2011). *Teoretyczne i metodologiczne podstawy badania problemów bezpieczeństwa i obronności*. Siedlce.
- Cogato, A., Meggio, F., Migliorati, M. D. A., Marinello, F. (2019). Extreme weather events in agriculture: a systematic review. *Sustainability*, 11(9), 2547. <https://doi.org/10.3390/sul1092547>
- Dynak, R. (2019). Przygotowania obronne administracji publicznej w Polsce. *Wiedza obronna*, 269(4), 29–62. <https://doi.org/10.34752/vavz-1r34>
- Federal Office of Civil Protection and Disaster Assistance. (b.d.). *Home*. BBK. Pobrane 9 listopada 2022 z: https://www.bbk.bund.de/EN/Home/home_node.html
- Folkers, A. (2019). Freezing time, preparing for the future: The stockpile as a temporal matter of security. *Security Dialogue*, 50(6), 493–511. <https://doi.org/10.1177/0967010619868385>
- Kaczmarczyk, B., Dobrowolski, P., Dąbrowska, M. (2018). *Wybrane aspekty edukacji dla bezpieczeństwa*. Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Keck, F. (2017). Stockpiling as a technique of preparedness: Conserving the past for an unpredictable future. W: J. Radin, E. Kowal (Eds.), *Cryopolitics: Frozen Life in a Melting World* (117–142). MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/10456.003.0011>
- Kupiecki, R. (2015). Konflikt zbrojny na Ukrainie a bezpieczeństwo Europejskie. *Zeszyty Naukowe AON*, 3(100), 9–17.
- Long, F., Carter, H., Majumdar, A. (2022). Casualty behaviours during incidents involving hazardous materials. *Safety Science*, 152, 105758. <https://doi.org/10.1016/j.ssci.2022.105758>
- Marom, I., Toledo, T. (2021). Activities and social interactions during disaster evacuation. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 61, 102370. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2021.102370>
- Michailiuk, B. (2017). *Ochrona ludności. Wybrane problemy*. Akademia Sztuki Wojennej.

- Morton, P., Kummerfeldt, P. (2004). Wilderness survival. *Emergency Medicine Clinics of North America*, 22(2), 475–509. <https://doi.org/10.1016/j.emc.2004.01.009>
- Ostrovskiy, G., Shemesh, A. (2018). Contents of a Bug-Out Bag. *Prehospital and Disaster Medicine*, 33(6), 647–649. <https://doi.org/10.1017/S1049023X18000948>
- Pieczywok, A. (2018). Kierunki przemian dydaktyki w naukach o bezpieczeństwie. *Historia i polityka*, 25(32), 23–37. <https://doi.org/10.12775/HiP.2018.020>
- Piłzys, J. (2019). *Obrona cywilna w Polsce. Współczesność i perspektywy*. Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Przeworski, K. (2002). *Ewakuacja jako sposób ochrony ludności*. Wydawnictwo AON.
- Rada Ministrów. (2013). *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 stycznia 2013 r. w sprawie systemów wykrywania skażeń i powiadamiania o ich wystąpieniu oraz właściwości organów w tych sprawach* (Dz. U. 2013 poz. 96).
- Rysz, S. (2017). *Ostrzeganie, alarmowanie, powiadamianie ratunkowe*. Wydawnictwo Difin.
- Rządowe Centrum Bezpieczeństwa. (2022). *Bądź gotowy. Poradnik na czas kryzysu i wojny*.
- Skrabacz, A. (2006). *Ochrona ludności w Polsce w XXI wieku. Wyzwania, uwarunkowania, perspektywy*. Merkuriusz.
- Stępień, R. (red.) (1999). *Współczesne zagadnienia edukacji dla bezpieczeństwa*. Wydawnictwo AON.
- Struniawski, J. (2015). *Ochrona przed czynnikami masowego rażenia*. WSPol.
- Szcześniak, M. (1976). *Obrona cywilna na czas pokoju i wojny*. Ministerstwo Obrony Narodowej.
- Szef Obrony Cywilnej Kraju. (2008). *Instrukcja w sprawie zasad ewakuacji ludności, zwierząt i mienia na wypadek masowego zagrożenia*. Warszawa.
- Teng, P., Caballero-Anthony, M., Shreshta, M., Nair, T., Lassa, J. (2015). *Policy Brief. Public Stockpiling and Food Security*. Nanyang Technological University. https://www.files.ethz.ch/isn/191682/PB150603_Public-Stockpiling.pdf
- The Federal Emergency Management Agency. (2020). *How to Build a Kit for Emergencies*. <https://www.fema.gov/press-release/20210318/how-build-kit-emergencies>
- Tomczak, J. (2019). Treści dezinformacyjne rozpowszechniane w portalach społecznościowych. *Colloquium*, 11(3), 5–26. <https://doi.org/10.34813/01coll2019>.
- U.S. Department of Homeland Security. (b.d.). *Build a kit*. Ready.gov. Pobrane 22 listopada 2022 z: <https://www.ready.gov/kit>
- Wala, Ł. (2015). Dezinformacja społeczeństwa realizowana przez media internetowe a jej społeczna akceptacja. *Annales. Etyka w życiu gospodarczym*, 18(1), 115–124. <https://doi.org/10.18778/1899-2226.18.1.10>
- Wenmei, G., Yan, D., Yunfeng, D. (2019). *Decision-making Analysis and Optimization Modeling of Emergency Warnings for Major Accidents*. Springer.